

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้พิพากษาหลายท่านคงได้อ่านรายงานการสืบเสาะและพินิจของพนักงานคุมประพฤติ แล้วมีหัวข้อใหม่เพิ่มขึ้น คือหัวข้อ"การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์" หลายท่านอ่านแล้วชอบใจ บางท่านอ่านแล้วก็สงสัยว่าทำอะไรกัน บางท่านอ่านแล้วก็บอกว่า ก็คือการไกล่เกลี่ยนั้นแหละ บางท่านก็เป็นห่วงเป็นใยว่าทำอย่างนี้คนร้ายก็ได้เปรียบ ฯลฯ วันนี้ดิฉันอยากจะเล่าให้ฟังว่าพนักงานคุมประพฤติทำอะไรในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ทำอย่างไร ทำเพื่อใคร

ก่อนอื่นเราควรทำความรู้จักกับคำ 3 คำ คือ

กระบวนทัศน์ของความยุติธรรม (paradigm of justice)

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative practice, restorative justice program, restorative justice process)

กระบวนทัศน์ของความยุติธรรม

กระบวนทัศน์ หมายถึงชุดของความคิด/ความเชื่อ ที่ส่งผลต่อการปฏิบัติหรือกระบวนการให้เป็นไปตามความเชื่อ

กระบวนทัศน์หลักของความยุติธรรม มี 2 กระบวนทัศน์คือ (Zehr, 1995, p.97)

1. กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน (retributive justice) และ
2. กระบวนทัศน์แบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice)

กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน (retributive justice) ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ของความยุติธรรมอาญา มีความเชื่อดังนี้ (Marshall, 2001, p.111)

1. การกระทำผิดคือการทำผิดกฎหมาย
2. กฎหมายกำหนดความผิดไว้อย่างชัดเจน เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมก็พยายามหาว่า เกิดการกระทำผิดอะไรขึ้น ใครทำผิด และจะลงโทษคนทำผิดอย่างไร
3. การกระทำผิดต้องได้รับการทดแทน ความผิดเป็นเรื่องส่วนบุคคลของคชชนั้น คนที่ทำผิดต้องรับผิดชอบการกระทำด้วยตนเอง ดังนั้น จึงทำให้เกิดการกำหนดลักษณะของคนและเป็นตราบาปติดตัวไปจนวันตาย ได้แก่คำว่า อดีตนักโทษ อดีตผู้ถูกคุมความประพฤติ อดีตผู้กระทำผิด เป็นต้น
4. การทดแทนการกระทำผิดต้องทำโดยการทำให้เจ็บปวดหรือเกิดความทุกข์
5. เมื่อผ่านกระบวนการยุติธรรมตามขั้นตอน ก็เรียกว่าได้รับความยุติธรรมแล้ว

กระบวนการทบทวนและทฤษฎีแบบแก้แค้นทดแทนมองผู้กระทำผิดหรืออาชญากรเป็นเรื่องส่วนบุคคล เป็นเพราะคนๆ นั้นเลือกที่จะกระทำผิดก็ต้องรับผิดชอบการกระทำผิดของตน การลงโทษก็เพื่อแก้แค้นเท่านั้น แก้แค้นเพราะคนทำผิดเลือกที่จะทำผิดเอง (Marshall, 2001, p.111) ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมอาญาที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการทบทวนแบบแก้แค้นทดแทน (retributive justice) จึงมองว่า เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นก็ต้องการคำตอบว่า ทำผิดกฎหมายข้อใด ใครเป็นคนทำผิดกฎหมาย และจะลงโทษคนกระทำผิดอย่างไร และการลงโทษก็เป็นการทำให้เกิดความทุกข์/ความเจ็บปวด

กระบวนการทบทวนของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

การเปลี่ยนกระบวนการทบทวนคือการเปลี่ยนความคิด/ความเชื่อใหม่ การเปลี่ยนวิธีคิดจากความยุติธรรมทางอาญามาเป็นความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการเปลี่ยนความคิด/ความเชื่อเกี่ยวกับอาชญากรรมเสียใหม่

การเปลี่ยนกระบวนการทบทวนความยุติธรรมทางอาญาเป็นกระบวนการทบทวนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีที่มาสำคัญคือการตั้งคำถามต่อกระบวนการทบทวนอาญา

- การกระทำผิดเกิดขึ้นเพราะคนคนนั้นเลือกที่จะกระทำผิดเองเช่นนั้นหรือ ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และอื่นๆ ไม่ได้ผลักดันหรือเป็นปัจจัยให้คนกระทำผิดเลยหรือ
- มีการตั้งคำถามเรื่องเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการ และประสิทธิภาพของการลงโทษแบบแก้แค้นทดแทน ที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมอาญาว่า การจัดการกับผู้กระทำผิดมีเพียงวิธีการที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาเท่านั้นหรือ การลงโทษที่ผ่านมามีประสิทธิภาพจริงหรือ ถ้ามีประสิทธิภาพ ทำไมจึงยังมีการกระทำผิดซ้ำ
- มีการตั้งคำถามเรื่องความหมายของคำว่า "ยุติธรรม" ว่าความยุติธรรมคืออะไรกันแน่ การลงโทษโดยการทำให้ผู้กระทำผิดได้รับความทุกข์, ความเจ็บปวดเป็นความยุติธรรมหรือ

ดังนั้น ในกระบวนการทบทวนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีการให้ความหมายของคำว่า "ความยุติธรรม (justice)" ใหม่ เป็นความยุติธรรมที่ให้ความสำคัญและยอมรับอย่างให้เกียรติ (respect) กับความแตกต่างระหว่างบุคคล การให้ความหมายใดๆ ก็ตามต่อสิ่งที่เป็นนามธรรม คนแต่ละคนก็ให้ความหมายแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) และบริบททางสังคมนั้นๆ ความยุติธรรมก็เช่นเดียวกัน คนแต่ละคนให้ความหมายของคำว่า "ความยุติธรรม" ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับมุมมองและจุดยืน (stand point) ของแต่ละคน อยู่ที่ว่าในขณะที่ใครเป็นคนมีอำนาจในการกำหนดความหมายของ "ความยุติธรรม" สำหรับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายเป็นอันดับแรก ผู้เสียหายจึงมีอำนาจในการกำหนดความหมายของความยุติธรรม บอกได้ว่าความยุติธรรมที่ตนต้องการคืออะไร **ในกระบวนการทบทวนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ความยุติธรรมเกิดขึ้นเมื่อความต้องการของผู้เสียหายได้รับการตอบสนอง**

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเกิดจากการเปลี่ยนแนวคิดและวิธีคิดที่มีต่ออาชญากรรมและการตกเป็นเหยื่อ/ผู้เสียหาย จากเดิมที่มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ต่อต้าน/เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ รัฐต้องเข้ามาดำเนินการเหยื่อ/ผู้เสียหายไม่มีส่วนในกระบวนการ แต่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่า อาชญากรรมเป็นการกระทำ

ที่ต่อต้าน/เป็นปฏิปักษ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ระหว่างผู้กระทำผิดและเหยื่อ/ผู้เสียหาย ดังนั้น ความยุติธรรมเชิง
สมานฉันท์จึงมุ่งแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบในการกระทำของเขา และให้
ความช่วยเหลือ/บรรเทาผลร้ายแก่เหยื่อ/ผู้เสียหาย โดยมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่ให้คู่กรณีรู้สึกว่าการแก้ปัญหาความ
ขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ยุติ แต่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วย
หลักการยอมรับ ให้มีการยอมรับและการบูรณาการเขาเหล่านั้นเข้าสู่ ชุมชนด้วยการปรับพฤติกรรมเขาให้เป็น
ผู้ที่เคารพกฎหมาย **ความยุติธรรมในกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้มาโดยการพูดคุยกันและทำ
ข้อตกลงร่วมกัน**

Howard Zehr (1990) ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้เขียนหนังสือ "changing
lenses" นำเสนอกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) ซึ่งแตกต่างไปจากกระบวนการ
ทัศนคติเพื่อการแก้แค้นทดแทน (retributive justice) คือ ในขณะที่มาตรการเพื่อการแก้แค้นทดแทนให้
ความสำคัญกับการลงโทษ แต่กระบวนการทัศนคติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบ
(accountability) การปรองดอง (healing) และการยุติข้อขัดแย้ง (closure)

กระบวนการทัศนคติของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของ Zehr คือ

1. อาชญากรรมเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การจัดการกับอาชญากรรมคือการฟื้นฟู
ความสัมพันธ์ของบุคคล (to restore relationship)
2. ความยุติธรรมคือความต้องการของผู้เสียหายได้รับการตอบสนอง และผู้กระทำผิดปฏิบัติตามพันธะสัญญา
3. การเยียวยาความเสียหายคือการทำสิ่งที่ดี, สิ่งที่ถูกต้องที่สุดที่สามารถทำได้
4. ความยุติธรรมได้มาโดยการพูดคุยกัน, ทำข้อตกลงร่วมกัน (agreement making)
5. การที่จะเรียกว่าความยุติธรรมให้ดูที่ผลลัพธ์คือ
 - ความต้องการของผู้เสียหายได้รับการตอบสนอง
 - ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (accountability)
 - คู่กรณีมีความปรองดองกัน

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีกระบวนการทัศนคติที่แตกต่างจากกระบวนการทัศนคติ ในกระบวนการยุติธรรมแบบเดิม คือ

1. ให้ความสำคัญเรื่องการเยียวยาความเสียหายแก่เหยื่อ/ผู้เสียหายและชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อมากกว่าการให้
คุณค่าในเรื่องการลงโทษผู้กระทำผิด
2. ยกระดับความสำคัญของเหยื่อ/ผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ทั้งการเข้ามามีส่วนร่วม
และการให้บริการ/ให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่อ/ผู้เสียหาย
3. เรียกร้องให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคล/และหรือชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อหรือได้รับ
ความเสียหายจากการกระทำของเขา
4. กระตุ้นและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด และให้การ
ช่วยเหลือสนับสนุนในการตอบสนองความต้องการของเหยื่อ/ผู้เสียหาย และผู้กระทำผิด

5. ให้ความสำคัญกับการที่ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา และการชดใช้/บรรเทาผลร้ายจากการกระทำผิด มากกว่าการลงโทษอย่างเฉียบขาด
6. ตระหนักถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการปรับพฤติกรรมของผู้กระทำผิดทั้งนี้เพราะมองว่าอาชญากรรมอยู่ในบริบทของสังคมและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของสังคม (ไม่ใช่เป็นระบบปิดที่แยกส่วนออกมาจากสังคม) ดังนั้น การดำเนินการตามแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้กระทำผิดเหยื่อ/ผู้เสียหาย และ/หรือชุมชน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบกระบวนการทัศนในงานยุติธรรม

กระบวนการทัศนแบบแก้แค้นทดแทน	กระบวนการทัศนแบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
อาชญากรรมหมายถึงการละเมิดต่อรัก	อาชญากรรมหมายถึงการละเมิดต่อบุคคลหนึ่งโดยบุคคลอื่น
ให้ความสำคัญกับประณาม, ความผิด และ การกระทำผิดในอดีต (เขาเคยทำสิ่งนี้หรือไม่)	ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา, แนวโน้มที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย และเหตุการณ์ในอนาคต (เขาควรจะทำอย่างไร)
ความสัมพันธ์ที่เป็นปรปักษ์กัน และรูปแบบของกระบวนการพิจารณาคดี	รูปแบบของการสนทนาและเจรจาต่อรอง
กำหนดให้มีการลงโทษ,การกักขัง และการป้องกัน	การชดใช้/การบรรเทาผลร้ายเป็นทางหนึ่งในการฟื้นฟูความทั้งสองฝ่าย โดยมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การประนีประนอม/การฟื้นฟู
กฎหมายเป็นผู้ให้ความหมายของคำว่า "ยุติธรรม" โดยคำนึงถึงเจตนาในการกระทำและกระบวนการในการดำเนินคดีเป็นสำคัญ	ความยุติธรรมหมายถึงความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง การที่จะตัดสินว่ายุติธรรมหรือไม่ให้ดูที่ผลลัพธ์
ความขัดแย้งของอาชญากรรมไม่ชัดเจนมองว่าอาชญากรรมเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับรัก	อาชญากรรมเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลต้องรู้จักค่านิยมของความขัดแย้ง (value of conflict)
ชุมชนอยู่ขอบนอก (sideline) ของกระบวนการโดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการแทนชุมชน	ชุมชนเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนในกระบวนการฟื้นฟู
เป็นการแข่งขัน, ค่านิยมเรื่องปัจเจกชน	กระตุ้นให้เกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน
เป็นบทบาทของรักที่จะดำเนินการต่อผู้กระทำผิดโดยตรง <ul style="list-style-type: none"> • เหยื่อถูกละเลย • ผู้กระทำผิดเป็นปรปักษ์กับรัก 	บทบาทของเหยื่อและผู้กระทำผิดในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน เป็นการแก้ปัญหาแบบองค์รวม (holistic) โดยตระหนักถึงความต้องการ/สิทธิของเหยื่อ ผู้กระทำผิดได้รับการกระตุ้น/สนับสนุนให้แสดงความรับผิดชอบ
ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดหมายถึง การได้รับโทษ	ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดหมายถึงความเข้าใจผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของตน และการช่วยคิดตัดสินใจว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง หรือแก้ไขผลร้ายจากการกระทำของตนอย่างไร

(ต่อ)

กระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน	กระบวนทัศน์แบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
การกำหนดว่าการกระทำใดเป็นความผิด กำหนดโดยกฎหมายเท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงมิติทาง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และ ศิลธรรม (เชื่อว่า ว่าการกระทำผิดเกิดจากกายและ/หรือจิตของผู้กระทำ ผิด)	การนำความเข้าใจกับการกระทำผิดต้องดูบริบท ทั้งหมด ทั้ง การเมือง เศรษฐกิจ และ ศิลธรรม (เชื่อว่าปัจจัย ในการกระทำผิดเกิดจากสภาพสังคม)
การตอบสนอง (การลงโทษ : ผู้ศึกษา) ให้ความสำคัญ โดยดูที่พฤติกรรมของผู้กระทำผิดในอดีต (ใช้หลัก determinism การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดใช้วิธี case work ซึ่งได้รับอิทธิพลจากจิตวิเคราะห์เป็นหลัก)	การตอบสนอง (การลงโทษ : ผู้ศึกษา) ให้ความสำคัญ ต่อพฤติกรรมของผู้กระทำผิดว่าจะกระทำ การที่เป็นผลร้ายอีกหรือไม่ในอนาคต (ใช้ทฤษฎีการ หน้าที่ ซึ่งเชื่อว่าการทำความเข้าใจมนุษย์ควร พิจารณาจากสภาพความเป็นจริงปัจจุบัน)
ตราบาปของความเป็นอาชญากรจะติดตัวตลอดไป	ตราบาปของความเป็นอาชญากรจะหมดไปโดยผ่าน กระบวนการฟื้นฟู
ไม่การส่งเสริม/สนับสนุนในเรื่องความสำนึกและการให้อภัย	มีความเป็นไปได้ที่จะมีความสำนึกผิดของผู้กระทำผิด และการให้อภัยของเหยื่อ
การดำเนินการขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ในวิชาชีพต่าง ๆ ซึ่ง เป็นตัวแทนของรัฐ	ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง
Mark S. Umbreit (1998) "Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation : A Multi-Site Assessment, http://wcr.sonoma.edu/umbeit.html .	

หลักการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

- อาชญากรรมก่อให้เกิดความเสียหายต่อเหยื่อ/ผู้เสียหาย ชุมชน และตัวผู้กระทำผิดเอง และต้องสร้าง
ภาระหน้าที่ในการกระทำสิ่งที่ถูกต้อง
- คู่ความทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งเหยื่อ/ผู้เสียหาย (ถ้าเหยื่อ
ต้องการ) ชุมชน และผู้กระทำผิด
- ความเห็น/ทัศนะของเหยื่อ/ผู้เสียหายเป็นความเห็นหลักที่จะตัดสินว่าจะแก้ไขผลร้ายจากอาชญากรรม
อย่างไร
- ความรับผิดชอบ (accountability) ของผู้กระทำผิดแสดงให้เห็นโดยการยอมรับผิดชอบและทำการแก้ไข
ผลร้ายจากอาชญากรรมอย่างเป็นรูปธรรม
- ชุมชนต้องสร้างความมั่นใจว่า กฎหมายซึ่งเป็นบรรทัดฐานในการควบคุมพฤติกรรมของพลเมืองนั้นให้
ความคุ้มครองทุกคนโดยเสมอภาค โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องวัฒนธรรมและภูมิหลังต่าง ๆ ไม่
ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา เศรษฐกิจ อายุ สถานภาพครอบครัว ความสามารถ และภูมิหลังอื่น ๆ
- อาชญากรรมเป็นการละเมิดต่อบุคคลไม่ใช่การละเมิดต่อรัฐ ดังนั้น รัฐจึงต้องแก้ไขปัญหาแต่ไม่ใช่เป็นตัว
หลัก (main player) ในการแก้ปัญหา แต่เป็นความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดในการทำสิ่งที่ถูกต้องต่อ
เหยื่อและชุมชน (เป็นผู้เสียหายโดยตรงและโดยอ้อม) ไม่ใช่ต่อรัฐ

- การแก้ไขผลร้ายจากอาชญากรรมและการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ (rebuild relationship) แทนการลงโทษเป็นจุดมุ่งหมายลำดับแรกของงานยุติธรรม การชดใช้ความเสียหายเป็นกฎ (rule) ไม่ใช่ข้อยกเว้น
 - การวัดผลลัพธ์ต้องดูว่าได้มีการแก้ไขผลร้ายจากอาชญากรรมอย่างไร ไม่ใช่ดูว่าจะลงโทษให้ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างไร
 - การควบคุมอาชญากรรมต้องทำโดยชุมชนและสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก ระบบงานยุติธรรมมีความสำคัญน้อยมาก เพราะระบบงานยุติธรรมจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นแล้ว
 - ความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดจำกัดอยู่เพียงแค่ทางเลือกของบุคคล (individual choices) แต่ความรับผิดชอบของชุมชนรวมถึงเงื่อนไขซึ่งทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้น
-

ที่มา : กรมคุมประพฤติ <http://203.154.185.6/web/index.php?q=node/1>

วันที่ 27 สิงหาคม 2551 เวลา 14:49.น